

САМОТВОРЕННЯ

ЯК ВІДПОВІДЬ НА ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ

Творчість як полідисциплінарна наукова проблема впродовж століть привертає увагу мислителів, що намагаються з'ясувати її джерела й природу, смисли і мотиви. Авторський підхід, як зазначалося у попередніх розвідках, полягає у визнанні творчості одним зі способів буттєвого вкорінення людини [1].

Процес творчості у широкому розумінні включає декілька рівнів, найвищий з яких – самотворення людини, що, на нашу думку, стимулюється екзистенційними викликами, які супроводжують життя кожної людини.

У даному контексті необхідно розрізняти поняття «екзистенційна ситуація» та «екзистенційний виклик». Перше є усталеним в екзистенційній філософії і визначається як ситуація, що торкається глибинного підґрунтя існування людини і актуалізує питання сенсу життя, свободи та відповідальності, самотності та спілкування зі світом, невдоволення собою та пошуку себе тощо. Екзистенційні ситуації, як правило, підводять людину до постановки питання про власну сутність, про цінності життя.

Подібні ситуації можуть бути як ендогенними, так і екзогенними. Ендогенні екзистенційні ситуації породжені внутрішньою кризою (наприклад, кризою самореалізації), що призводить до дискомфорту та прагнення змінити свій життєвий простір, а екзогенні породжені зовнішніми причинами (соціальні кризи, революції, війни), які висувають певні сенсожиттєві проблеми та приводять до нового усвідомлення смислів життя, цінностей і цілей.

Причому існування людини завжди протікає у певній ситуації, до якої особа залучена, і яка торкається і внутрішнього світу людини. Ситуація як розрізнення об'єктивного і суб'єктивного, фактів та свідомості, самопочування особи у певних обставинах і комунікаціях означає для буття людини «перевагу

або шкоду, можливість або перешкоду... Ідея не вічності людського існування надає поняттю «ситуація» певної гостроти» [2, с. 81].

Остання досягається більшою мірою в «граничній ситуації», коли людина постає перед викликом «глибокої тривожності свого буття» (К. Ясперс). Це ситуації провини, страждання, боротьби, але більшою мірою гранична ситуація проявляється перед обличчям смерті. Остання і є екзистенційним викликом, що актуалізує проблему пошуку сенсу життя. Екзистенційні виклики покликані допомогти людині реалізувати всю повноту буття, спонукають до ревізії життєвих цілей та пріоритетів, і, на думку М. Гайдеггера, є засобом прориву людини від тенет повсякдення до справжнього буття [3]. Створюючи для людини «граничну ситуацію», екзистенційний виклик примушує людину зрозуміти, що їй загрожує не тільки фізична загибель, а й загибель власне людського в ній самій. І якщо людське життя й буде тривати фізично, не рефлексивно, це все одно призведе до руйнування екзистенції. Власне екзистенційний виклик, на нашу думку, і пробуджує в людині бажання врятувати себе, приводить до необхідності самовибудовування, самотворення. А вся історія життя людини може і повинна розглядатися як послідовність екзистенційних викликів та результатів особистісних виборів у вирішенні екзистенційних проблем.

Як відповідь на екзистенційні виклики та їх руйнівні антропологічні й етичні наслідки, сучасні філософи пропонують концепції синергійної антропології (С. Хоружий), концепцію «людини переходу» (С. Гурін, Ф. Гіренко, С. Смірнов) та ін., що визнають рефлексію та самоактуалізацію дієвими способами розв'язання екзистенційних проблем. Так, на думку С. Смірнова, людина сама стала граничною істотою із ситуативною ідентичністю, адже власне на кордонах її буття сьогодні міститься центр самовизначення [4, с. 100-102].

В ситуації екзистенційного виклика людина не може змінити зовнішній світ і спрямовує свою енергію на себе, на самотворення. Це конструктивна відповідь на екзистенційні виклики, які не можна усунути, ігнорувати. І саме

процес проживання екзистенційних викликів, перманентні відповіді на них є сутністю життєтворчості та самотворення. Так само як екстремальні ситуації можуть бути креативними стимулами для митця, екзистенційні виклики пробуджують бажання самоактуалізації та самотворення в кожній людині. Причому «самотворення дозволяє подолати розрив між зовнішнім та внутрішнім», адже будь-яка «дихотомізація» є характеристикою нижчого рівня розвитку. Самоактуалізація, за А. Маслоу, є проявом особистісної зрілості, цілісності людини і означає «не відсутність проблем, а рух від минулих та нереальних проблем до проблем реальних», тобто екзистенційних [5, с. 167].

Самотворення виявляється у діях людини, спрямованих на саму себе, на вироблені якостей, що відповідають даній ситуації, ідеалам, аксіологічній системі та життєвим цілям особи. В процесі самотворення як саморуху людина змінює не тільки себе, а й зовнішнє середовище, умови свого життя.

Самотворення, самоформування людини відбувається всупереч зовнішнім та внутрішнім протидіям. Самовибудовування особистості відбувається за своїм же власним проектом, власно обраними засобами та матеріалами, на певному етичному підґрунті. Самотворення вимагає наявності свободи, відповідальності та волі, маючи на меті оновлення, набуття нового рівня свободи та самореалізацію. Не дивлячись на екзистенційний, індивідуалізований характер, самотворення має й загальнолюдські універсальні властивості (наприклад, темпоральна, часова необерненість) та безпосередньо пов'язане з метафізикою людини. Це творення себе як особистості, форма самовизначення особи як безумовної сутності. Самотворення як самозміна – це не зміна себе стосовно зовнішнього предметного світу, а внутрішня трансформація, що веде до самоствердження та саморозвитку особистості.

Перманентне вибудовування своєї сутності у відповідь на екзистенційні виклики є креативним процесом, що наближає людину до вищої сутності, до вищих цінностей. А кожний акт самотворення як досвід творчості є особистісним, неповторним, незвичайним перевершенням самої себе. Власне самотворення як відповідь на екзистенційні виклики дозволяє людині бути

цілісною, справжньою, вкоріненою у бутті у найширшому онтологічному
смислі, перманентно доводячи свою неповторність та своєчасність.

Список використаних джерел

1. Цимбал Т. Буттєвісне укорінення людини / Т. Цимбал. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 219 с.
2. Больнов О. Философия экзистенциализма: философия существования / О. Больнов. – СПб : Лань, 1999. – 222 с.
3. Хайдеггер М. Бытие и время / Мартин Хайдеггер. – М. : Ad Marginem, 1997. – 451 с.
4. Смирнов С. Словарь антропологи перехода // Философские науки. – 2008. - № 12. – С. 97-119.
5. Маслоу А. По направлению к психологии бытия / Абрахам Маслоу. – Москва : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 272 с.